

репрезентація світової економічної кризи у дипломатичному дискурсі / НБУ ім. Вернадського. – 2009. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/.../5kashchyshyn.pdf. 4. *Коротич К. В.* Особливості репрезентації економічної кризи в українській пресі ХХ – початку ХХІ століття / НБУ ім. Вернадського. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc.../2.html 5. *Кочерган М. П.* Основи зіставного мовознавства / М. П. Кочерган. – К.: Академія, 2006. – 424 с. 6. *Лучик А. А.* Про мову та мовознавство як наукову й навчальну дисципліну [Електронний ресурс] / В. В. Лучик. – К.: Магістеріум. Вип. 37. Мовознавчі студії, 2009. – 10 с. 8. *Лучик А. А.* Про плинність лінгвістичної традиції // Лучик А. А. – Магістеріум: Мовознавчі студії. – Вип. 43. – 2011. – С. 45–49. 9. *Манакин В. Н.* Сопоставительная лексикология : [монографія] / Владимир Николаевич Манакин. – К.: Знання, 2004. – 326 с. 10. *Сальтєвська М. Ю.* Синтаксичні когнітивні метафори кризи (на матеріалі сучасного англomовного газетного дискурсу) / НБУ ім. Вернадського. – 2009. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/.../soc.../Vip_48_39.pdf 11. *Фабіан М. П.* Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах / М. П. Фабіан; НАН України, Український мовно- інформаційний фонд. – Ужгород: ІВА, 1998. – 256с. 12. *Словник української мови. Том 1. А-Б.* Український мовно-інформаційний фонд НАН України 2011. – Режим доступу <http://lcorp.ulif.org.ua/explvol1/> – Словник української мови. Том 1. А. 13. *Словник української мови: В 11 томах.* Режим доступу: <http://sum.in.ua/> – Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970—1980). 14. *Oxford English Dictionary* – Режим доступу (передплатений) : <http://www.oed.com/>. – Discover the story of English. More than 600,000 words, over a thousand years

Засєкін С. В., к. філол. н., доц.,
Східноєвропейський НУ імені Лесі Українки

ВПЛИВ КОГНІТИВНОГО СТИЛЮ ТА ПРОВІДНОГО КАНАЛУ СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ НА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ РІШЕННЯ

У статті автор пропонує до розгляду питання взаємозв'язку психолінгвістичних чинників – когнітивного стилю перекладача й провідного каналу декодування тексту оригіналу та стратегій перекладу художнього тексту. Одержані дані засвідчили існування впливу згаданих чинників на перекладацький вибір.

Ключові слова: когнітивний стиль перекладача, провідний канал сприйняття інформації, художній текст.

В статті автор пропонує розглянути питання взаємозв'язку психолінгвістических факторів – когнітивного стилю перекладача і ведучого каналу декодування тексту оригіналу – і стратегій перекладу художественного тексту. Отримані дані свідчать на користь існування впливу згаданих факторів на перекладеский вибір.

Ключевые слова: когнитивный стиль переводчика, ведущий канал восприятия информации, художественный текст.

The article is focused on the issue of interrelation between psycholinguistic factors – translator's cognitive style, leading channel of information decoding – and strategies of literary translation. The findings prove the impact of the above mentioned factors on the translator's choice.

Key words: translator's cognitive style, dominant channel of information perception, text of fiction.

Актуальність дослідження. Перекладознавство нині розширює свої наукові обрії, дедалі частіше звертаючись до здобутків інших наукових дисциплін. Окрім семіотики, психології, теорії комунікації й антропології, його увага звернена до психолінгвістики – порівняно молодій науки, поштовхом до появи якої в середині минулого століття почали бути проблеми перекладу: психолінгвістику на зорі свого існування тлумачили як науку про переклад та білінгвізм. Психолінгвістичний підхід до перекладу містить риси антропоцентричності, позаяк когнітивно-інтелектуальним й емоційно-конативним аспектам особистості перекладача, механізмам його мислення та стратегій, визначенню його посередницького статусу в міжмовній комунікації відведено в психолінгвістиці центральну роль. На тлі лінгвістичного зазначений підхід вирізняється тим, що закладені в ньому перекладацькі принципи ґрунтуються на пошук схожостей, а не відмінностей між в(и)хідною та цільовою мовами, спільних перекладацьких стратегій, характерних для всіх або більшості перекладачів.

Актуальність психолінгвістичних студій процесу художнього перекладу викликана відновленням інтересу науковців до процесів мислення перекладача мистецьких творів, свідченням чому є поява на зламі тисячоліть ґрунтовних праць [Красильникова 1998; Нуриев 2005; Пшенкина 2005; Романова 2002; Сорокин 2003; Фесенко 2002]

у цій галузі, у яких акцентується на перекладі як діяльності, визначенні психолінгвістичного статусу перекладача, впливові метакогнітивних чинників на процес перекладу.

Дослідження має на меті встановити аспекти впливу метакогнітивних чинників на вибір перекладачем конкретної стратегії відтворення інформації першотвору. *Об'єктом* цієї наукової розвідки вибрано англomовний художній твір Д. Брауна «Код да Вінчі» та його переклади українською мовою А. Кам'янець і В. Шовкуна, а *предметом* – психолінгвістичні пріоритети у відтворенні ними в цільовій мові інформації оригіналу.

Постановка проблеми й обговорення результатів. *Когнітивний стиль*. Питання когнітивного стилю як метакогнітивного чинника головно зосереджено навколо низки таких понять, як полюси «вузький – широкий діапазон еквівалентності», а також «імпульсивність – рефлексивність». Існування в перекладача конкретного когнітивного стилю накладає свій (несвідомий) відбиток на спосіб перероблення й подальше відтворення в трансляції інформації оригіналу. Представники «вузького діапазону еквівалентності» схильні покладатися на різницю в сприйнятті інформації, орієнтуються головно на деталі й відмінні ознаки в її структурі. На противагу цим «аналітикам», універсальною рисою представників «широкого діапазону еквівалентності» є покладання на пошук схожостей об'єктів, їхньої класифікації на основі деяких загальних категоріальних ознак [Холодная 2002, 146]. Щодо стилів «імпульсивність – рефлексивність», то слід зауважити, що носії першого здатні швидко висувати гіпотези в ситуації альтернативного вибору, при чому нерідко припускаються помилкових дій. Носії рефлексивного стилю, натомість, повільніше й виваженіше приймають рішення через попередній аналіз усіх нюансів ситуації. Як бачимо, простежується кореляція між когнітивним стилем із полюсами «імпульсивність» та «широкий діапазон еквівалентності», з одного боку, й стилем із полюсами «рефлексивність» та «вузький діапазон еквівалентності», з іншого.

Оскільки метакогніція активно впливає на структурування вербальної інформації, особливості когнітивного стилю особистості мають прояв і на вербальному рівні. Так, автор першотвору під час його написання завжди виявляє власний спосіб побудови ментального образу конкретних ситуацій і подій у власному творі. Інакше кажучи, когнітивний стиль свідчить про особливості його індивідуального відображувального процесу, про суб'єктивний

характер його оцінок, знання, які використовуються та активуються в цьому процесі, а також про індивідуальний досвід самої текстової діяльності. У цьому плані когнітивний стиль – це комплекс вербально реалізованих когнітивних процедур обробки знань, стратегія обробки інформації та її оцінювання [КСКТ, 80].

Отже в тлумаченні згаданого поняття формуються два полюси, позначувані родовими поняттями «аналітичний» та «синтетичний». Відбиті індивідуальні різниці в здатності когнітивної диференціації, яка у сфері мислення виявляється як переважання аналізу або синтезу, а у сфері сприйняття вихідного тексту (ВТ) – як аналітичність (рефлексивність) та синтетичність (імпульсивність), уможливило пояснення різної «поведінки» перекладачів під час процесу інтерпретації художнього тексту. Так, спостереженою нами загальною універсальною перекладачів аналітичного когнітивного стилю із полюсами «вузкий діапазон еквівалентності» й «рефлексивність» мисленнєвих операцій є схильність виділяти в тексті першотвору його істотні (relevant), а не помітніші (salient) риси.

У досвідченого перекладача аналітичний когнітивний стиль передбачає уміння формувати вивідне знання, яке за своєю сутністю збігається з повноцінним розумінням ВТ. Саме внаслідок впливу когнітивного стилю перекладачі віддають перевагу різним методам інтерпретації ВТ, серед яких, за П. Ньюмарком [Newmark 1988], виділяємо *семантичний* і *комунікативний* як базові.

Зіставимо з оригіналом два приклади перекладу фрагмента твору Д. Брауна «Код да Вінчі», дослідивши на їхній основі особливості різних перекладацьких «почерків» інтерпретаторів.

[1] *The castle was dark save the windows at the very top of the building, which glowed ominously. The library, Aringarosa thought. They are awake and waiting. He ducked his head against the wind and continued on without so much as a glance toward the observatory domes. <...> «We were worried about you, Bishop» the priest said, checking his watch and looking more perturbed than worried.*

«My apologies. Airlines are so unreliable these days». [3].

[1a] *Замок був темний, і лише кілька найвищих вікон світилися. У цьому червоному саяві єпископові привиділося щось погрозливе. Бібліотека, подумав Арингароса. Вони не сплять і чекають на мене. Він нахилив голову, ховаючи обличчя від вітру, й рушив уперед, скинувши лише одним коротким поглядом на круглі бані обсерваторії. <...> – Ми турбувалися про вас, єпископе, –*

сказав священик, поглянувши на свого годинника. Він здавався не так стурбованим, як стривоженим.

– Прошу пробачення. **Повітряне сполучення** сьогодні не дуже надійне [2].

[16] Замок був занурений у п'ятьм, за винятком кількох вікон нагорі, що світилися якомсь зловісно. «Бібліотека, – подумав Арінтароса. – Вони не сплять і чекають». Він опустив голову проти вітру і рушив до входу, навіть не глянувши на **куполи** обсерваторії. <...> – Ми непокоїлися через вас, єпископе, – сказав він, подивившись на годинник. Він виглядав не так занепокоєним, як збентеженим.

*Перепрошую. **Авіалінії** сьогодні дуже ненадійні.* [1].

В. Шовкун (приклад [1a]) удається подекуди до надмірної деталізації рис оригіналу, «комунікативного», за термінами П. Ньюмарка [Newmark 1988], способу перекладу, виявляючи цією стратегією належність до аналітичного стилю. Натомість А. Кам'янець (приклад [16]) «виказує» себе як представник синтетичного стилю, оскільки намагається відтворити загальну атмосферу ситуації. Інші приклади засвідчують дотримання перекладачами окреслених вище власних метакогнітивних стратегій відтворення інформації ВТ.

Домінантний канал сприйняття. Блок прийому та обробки інформації інтелекту людини містить основні аналізаторні системи: зорову, слухову й тактильно-кінестетичну. Цей блок забезпечує модально-специфічні процеси й інтегративну форми обробки вхідної інформації У третинних коркових полях мозку зосереджено т. зв. зону ТРО – зону перетину скроневої (*temporalis*), тіменної (*parietalis*) та потиличної (*occipitalis*) долей кори [Засєкіна 2005, 208–209]. У зоні ТРО здійснюється аналіз та синтез інформації трьох окреслених модальностей у єдине цілісне аномальне відображення позалінгвальної дійсності, забезпечуючи інтелектуальну діяльність людини.

Будь-який реципієнт під час обробки вхідної інформації надає перевагу одній модальності, маючи схильність покладатися на один пріоритетний канал – візуальний, аудіальний або тактильний (кінестетичний). До «користувачів» першого належать інтерпретатори, у яких переважають зорові образи під час сприймання інформації тексту. Типовою пізнавальною позицією для них є дивитися, уявляти, спостерігати. Аудіали ж представляють тих інтерпретаторів, у яких під час сприйняття переважають слухові образи, відтак когнітивно вони схильні більшою мірою слухати й говорити. Кінестетикам властиве поєднання чуттєвих вражень і рухів

тіла, вони виявляють тенденцію до дії та відчуження [Гируцкий 2010, 150; Воробйова 2011, 100, 104, 107].

У наведеному нижче прикладі оригіналу й двох текстів перекладу, як свідчить зіставний і контент-аналіз, наявні лексичні одиниці із семантикою всіх трьох виокремлених вище модальностей. Водночас у фрагменті ВТ відсутні одиниці, які містять аудіальну семантику, що свідчить про дотримання автором просторово-тактильної схеми опису подій:

[2] *Outside Castel Gandolfo, an updraft of mountain air gushed over the top of the cliff and across the high bluff, sending a chill through Bishop Aringarosa as he stepped from the Fiat. I should have worn more than this cassock, he thought, fighting the reflex to shiver. The last thing he needed to appear tonight was weak or fearful* [3].

[2a] *Біля Кастель Гандольфо висхідний потік повітря просвітив над вершиною високого скелястого пагорба й обвіяв холодом єпископа Арингаросу, який вийшов із фіата. Мені треба було щось одягти поверх цієї сутани, подумав він, намагаючись погамувати тремтіння, яким його тіло реагувало на холод. Виявити слабкість чи страх було для нього сьогодні неприпустимо* [2].

[2б] *Біля замку Гандольфо віяв свіжий гірський вітер, що налітав сюди із самих вершин, і єпископ Арингароса, вийшовши з «фіата», відчув холод. «Треба було одягнутися тепліше», – подумав він, намагаючись не тремтіти. Сьогодні він нізащо не хотів здаватися слабким чи наляканим* [1].

У тексті автора, отже, превалюють зорові (*updraft, top, high, appear*) та кінестетичні (*gushed, a chill, fighting, to shiver, weak*) одиниці, які викликають просторово-тактильні асоціації у процесі інтерпретації цього відрізка твору англомовним читачем. Перекладач В. Шовкун (приклад [2a]) на початку тексту послуговується натомість візуально-аудіальними предикатами: *висхідний, просвітив*, хоча надалі й дотримується авторської схеми: *обвіяв холодом (sending a chill), поверх цієї сутани (more than this cassock)*. Проте згодом, надаючи перевагу комунікативному способу перекладу (почасти несвідомо через належність до аналітичного когнітивного стилю), вдається до експлікації імпліцитної в оригіналі інформації: *намагаючись погамувати тремтіння, яким його тіло реагувало на холод (fighting the reflex to shiver)*.

А. Кам'янець (приклад [2б]), дотримуючись більшою мірою семантичного методу під час відтворення українською інформації ВТ, виявляє поряд із цим сенсорну перевагу тактильному каналу: *віяв*

свіжий гірський вітер, що налітав; відчув холод; одягнутися тепліше; намагаючись не тремтіти; здаватися слабким. Одиниці з візуальною семантикою за невеликим винятком у згаданого перекладача відсутні. Наведені приклади ілюструють прояви перекладацької тенденції до відтворення конкретного виду модальності першотвору.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Зіставний аналіз прикладів перекладу художнього твору демонструють існування у професійних перекладачів подекуди відмінних від авторських власних універсальних пріоритетів і на рівні когнітивного стилю, і домінантного каналу декодування інформації ВТ. Уплив когнітивного стилю перекладач виявляє у своєму виборі методу перекладу – семантичного чи комунікативного. Сенсорні ж переваги на рівні провідної репрезентативної системи (зорової, слухової чи кінестетичної) маркують у тексті перекладу індивідуальні властивості особистості перекладача внаслідок його акту комунікативної взаємодії з автором через створений ним текст (що віддзеркалює його внутрішній досвід). Домінування в перекладача однієї з трьох згаданих модальностей поряд із когнітивним стилем неминуче відбивається на стратегіях його перекладу, що дає змогу дослідникові-перекладознавцеві говорити про психолінгвістичні універсалиї художнього перекладу.

Наші дані свідчать також про наявність схожих психолінгвістичних перекладацьких універсалий (залежних від когнітивного стилю та домінантного каналу сприйняття), і в перекладачів-новачків. Головні результати емпіричного дослідження студентських перекладів на основі методів «думай уголос» [Sun 2011; Whyatt 2010] та психолінгвістичного текстового аналізу докладно висвітлено в [Засекін 2012]. Уважаємо перспективним подальше психолінгвістичне вивчення аспектів впливу когнітивного стилю й провідної репрезентативної системи перекладача на його перекладацькі стратегії на матеріалі поетичних творів, а також інших пар мов.

1. *Воробйова Л. М.* Психолінгвістичний глосарій / Л. М. Воробйова. – 2-ге вид., доп. – Рівне : Волин. обереги, 2011. – 128 с.
2. *Гируцкий А. А.* Нейролінгвістика / А. А. Гируцкий, И. А. Гируцкий. – Минск : ТетраСистемс, 2010. – 192 с.
3. *Засекін С. В.* Психолінгвістичні універсалиї перекладу художнього тексту : монографія / С. В. Засекін. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 276 с.
4. *Засекіна Л. В.* Структурно-функціональна організація інтелекту : монографія / Л. В. Засекіна. – Острогоз : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2005. – 370 с.
5. *Красильникова В. Г.*

Психолінгвістический анализ семантических трансформаций при переводе и литературном пересказе художественного текста : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Варвара Георгиевна Красильникова. – М., 1998. – 20 с. 6. *КСКТ*: Краткий словарь когнитивных терминов / под общ. ред. Е. С. Кубряковой. – М. : МГУ, 1996. – 245 с. 7. *Нуриев В. А.* Психолінгвістический статус грамматических преобразований при переводе художественного текста (на материале французского и русского языков) : автореф. дис. ... канд. филол. наук / 10.02.16 / Нуриев Виталий Александрович. – М., 2005. – 20 с. 8. *Романова И. В.* Обусловленность переводческой деятельности универсальными стратегиями понимания текста : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Ирина Владиславовна Романова. – Барнаул : АГТУ, 2002. – 20 с. 9. *Сорокин Ю. А.* Переводоведение: статус переводчика и психогерменевтические процедуры / Ю. А. Сорокин. – М. : МТДК «Гнозис», 2003. – 160 с. 10. *Фесенко Т. А.* Специфика национального культурного пространства в зеркале перевода / Т. А. Фесенко. – Тамбов : ТГУ, 2002. – 228 с. 11. *Холодная М. А.* Когнитивные стили: О природе индивидуального ума / М. А. Холодная. – М. : ПЕР СЭ, 2002. – 304 с. 12. *Newmark, P.* Approaches to Translation / P. Newmark. – L.; N.Y. : Prentice Hall, 1988. – 302 p. 13. *Sun, S.* Think-Aloud-Based Translation Process Research: Some Methodological Considerations / S. Sun // *Meta : Translators' Journal*. – Vol. 56, No 4. – Montreal : Les Presses de l'Université de Montréal, 2011. – P. 928–951. 14. *Whyatt B.* Bilingual language control in translation tasks: A TAP study into mental effort management by inexperienced translators / B. Whyatt // *Neurolinguistic and Psycholinguistic Perspectives on SLA* / J. Arabski and A. Wojtaszek (eds.). – Bristol : Multilingual Matters, 2010. – P. 79–92.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. *Браун Д.* Код да Вінчі / Д. Браун ; пер. з англ. А. Кам'янець. – Х. : Книжк. клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2006. – 480 с. 2. *Браун Д.* *Код да Вінчі* / Д. Браун ; пер. з англ. В. Шовкуна // *Всесвіт*. – № 1–4, 11–12. – К. : Вид. дім «Всесвіт», 2006. 3. *Brown, D.* *The Da Vinci Code* / D. Brown. – L. : Corgi Books, 2003. – 605 p.

Здражко А. Є., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

УКРАЇНСЬКІ ВИДАННЯ ПЕРЕКЛАДНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (НА ПОЧАТКУ 1990-Х РОКІВ)

Стаття присвячена історіографічному дослідженню видань української перекладної дитячої літератури початку 1990-х років. Автор наголошує на тому, що деякі заборонені за радянських часів